

поетичного натхнення, проте ці кілька місяців за плідністю роботи перевершують усі попередні роки. Творчий екстаз супроводжувався емоційною нестабільністю, різкими переходами від радісної ейфорії до відчаю і туги. В один із таких днів і було написано вірш.

Теоретики мистецтва давно застерігають проти спроб ототожнювати автора з ліричним героєм: це – різні постаті. Проте такі біль і відчай, які переживає ліричний герой, не можна розглядати лише як результат творчого натхнення. Та й вірш, досконалий з точки зору поетичних канонів, поет з нез'ясованих причин не друкував. Він був уперше оприлюднений лише після смерті О. Пушкіна. І це відразу ж викликало численні запитання і припущення з приводу реальної постаті земної жінки, з якою попрощався поет (можливо, у ці дні) і тінь якої кликав: «Сюда, сюда!».

Справжній твір мистецтва, навіть автобіографічний, здатен перерости реальний хронотоп і набути рис космічності і вселюдськості. Це і відбулося при поєднанні геніального вірша О. Пушкіна з геніальною музикою Ю. Шапоріна, де свою важливу роль відіграють і вокальна партія, і акомпанемент. Ще не пролунало жодного слова, а вступ у басовому ключі при темпові ажитаті створюють відчуття тривоги і глибокого суму. Перший і п'ятий рядки починаються однаково – «о, если правда...», повторюється і тема, але – на третю вище, тому наростає внутрішня напруга, а варіації з різною тривалістю звуків підсилюють виразність слів. У сьомому рядку фраза «я тень зову» переходить на форте – як заклик, кинутий вічності, і відразу – різке спадання, як відчай – «сюда, сюда!».

Вражаючий за своєю силою акомпанемент іде далі: ефект клетоту, затасного гуркоту створює гра правою рукою (1/16), який потім переходить у ліву, а права – на октаву вниз у басовому ключі. Таким чином виявляється контраст із наступним елегантним рядком – «явись, возлюбленная тень». Темп поступово уповільнюється, а тріольний виклад сприймається як плач. Використання інтонаційного підвищення мелодії виявляє велич батьківської любові. Її безсилля і відчай постають у третьому куплеті: «сказать» – соль-дієз на фортісімо. Цей емоційний вибух згладжується закінченням останнього рядка: «сюда, сюда!», вирішеним, як і в попередніх куплетах, що підкреслює постійність страждань і болю.

У цьому романсі, як у новелах А. Чехова, виникає потреба пройти самостійно шлях у зворотному напрямку – від фіналу до початку, і лише так для нас твір набуває завершеності. Краса слів і музики, гострота почуттів романсу «Заклиание» здатні прокласти шлях до чистого серця, а затьмарене – зробити чистішим.

Посилання

1. Белашов В.І. Глухів – столиця гетьманської і Лівобережної України. – Глухів, 1996.
2. Болдинская осень. – М., 1974.
3. Кисла С. Біля витоків музичної освіти // Сіверщина в історії України. – Суми, 2008.
4. Макарова В, Макарова Л. І слово в пісні відгукнеться... – Суми, 2003.
5. Музыкальный энциклопедический словарь. – М., 1991.
6. Творческие портреты композиторов. – М., 1989.

Кислая С.В. Романс Ю. Шапорина «Заклиание» в контексте современных социокультурных реалий

В статье рассмотрены особенности романса как единства слова, мелодии и инструментального сопровождения, проанализированы художественные средства романса Ю. Шапорина «Заклиание»

Kysla S.V. The Yuriy Shaporin's romance «Invocation» in the contexts of modern social cultural reality

The article deals with the peculiarities of the romance (romantic lyrical song) as the unity of the verse, melody and the music instrument accompaniment. The artistic devices of the Yuriy Shaporin's song «Invocation» were analyzed.

Н.І. Заремська

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОСТІ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ М. ПИРОГОВА ТА М. НЕПЛЮЄВА

У статті досліджуються проблеми змісту та шляхів формування духовності у педагогічних концепціях М. Пирогова та М. Неплюєва.

Духовне відродження людини, допомога молодому поколінню в моральному становленні в сучасних умовах розглядаються як першочергові завдання освіти. В цих умовах сучасна освіта має брати за основу розвиток духовного потенціалу учнів та побудову педагогічного процесу на гармонії та цілісності духовного та тілесного в людині.

Проблема виховання духовності особистості здавна привертала увагу філософів, педагогів, психологів. На думку учених, поняття «духовність» є одним із ключових в історії культури. Воно від самих витоків розглядалося як вищий рівень розвитку та саморегуляції особистості, пріоритет орієнтацій розвитку особистості на духовно-моральні цінності, пошук моральних абсолютів.

У філософії та педагогіці XIX-XX ст. духовність була найвищою цінністю, ідеалом розвитку людини, оскільки сприймалась як пізнавальною основою людського буття, де пріоритет духовної сфери переважав над матеріально-прагматичною його складовою. Категорії «духовність», «духовність особистості» знайшли своє відображення в історико-педагогічних пошуках культурно-освітніх діячів вітчизняної педагогіки кінця XIX – початку

XX ст. Прикметно, що поняття «духовність» ними сприймалось як похідне від релігійно-церковної духовності. В кінці XIX і в першій половині XX ст. цей термін набуває іншого змістового наповнення. Саме в дослідженнях С. Франка [14], І. Ільїна [3, 467], М. Лоського [6], М. Бердяєва [1] спостерігаємо відношення до духовності як до первісної єдності людей, в якій виростає власне «Я» з прагненням знайти сенс життя.

Вибір персоналій мислителів для нашої розвідки зумовлений духовною єдністю змісту та культурно-антропологічною спрямованістю філософсько-педагогічних концепцій М.М.Неплюєва та М.І. Пирогова.

Дослідженням філософсько-педагогічних концепцій М. Неплюєва та М. Пирогова займалися А.Г. Афонський, С.В. Бармін, А.І. Богатирьова, Г.Е.Жураковський, В.З. Смирнов, П. К. Федоренко та ін.

Мета нашої статті – дати порівняльний аналіз проблем формування духовності у філософсько-педагогічних спадщинах Миколи Миколайовича Неплюєва та Миколи Івановича Пирогова. За теоретичну основу взяті твори самих мислителів, їхні концептуальні погляди на окреслену проблему виховання духовності.

Проблема духовності досліджувалась в різних аспектах: визначення змісту та структури духовності особистості, її якостей, критеріїв; механізм духовного розвитку особистості та її формування. Філософи Л. Буєва [2, 5], М. Каган [4], С. Кримський [5, 23] та ін. розглядають духовність як одну з провідних характеристик внутрішнього світу людини. Духовність не є вродженою якістю, її потрібно відкривати, формувати, виховувати та розвивати.

Проведений нами аналіз філософської, педагогічної, психологічної літератури з досліджуваної теми дає можливість зробити висновок, що потрібне нове переосмислення проблем формування духовності особистості, визнання людини найвищою цінністю, його прав на свободу та власний вибір за переконаннями. Доцільно звернутися до проблеми особистості та формування її духовності в історії педагогіки, оскільки саме особистість розглядається як «міра всіх речей», як найвища цінність в історії педагогічної думки, а сама духовність стає інтегративною характеристикою суспільства, що пов'язана з процесом набуття вищих ідеалів та цінностей.

Порівняльно-історичний аналіз дає нам право зробити висновок, що починаючи з XIX ст., поступово, під впливом історико-культурних умов, ідеал «зовнішньої людини» замінюється ідеалом «внутрішньої людини». Отже, духовність у загальному розглядається як єдність духа і душі, духовна реальність, що задає міру людського людині, визначає лінію поведінки особистості,

формує розуміння добра і зла, гуманності, моралі, свободи, відповідальності. До сфери духовності відноситься і національна ідея, що до сьогодення залишається консолідуючою силою народу та суспільства.

Варто зазначити, що обидва мислителі вважають головною умовою творення нової системи виховання: по-перше, визначення мети виховання на основі філософського розуміння життя і призначення людини; по-друге, відповідність суспільного устрою тій меті, до якої прагне людина в своєму індивідуальному розвитку; по-третє, врахування індивідуальних і вікових особливостей дитини і створення всіх умов для виховання високоморальної особистості.

Спільним в житті і діяльності Миколи Пирогова та Миколи Неплюєва є й те, що головними для них були питання про добро і зло, про зміст людського існування у світі; постійне шукання шляху до духовного і морального ідеалу, пошук Божої істини, свободи та краси. Вони розуміли проблему перебудови світу як проблему духовності, намагалися вирішити на той час найважливіше питання – як наблизити світ до духовних цінностей, як перетворити цінності в переконання і норми.

Людина в працях М. Пирогова є цінністю не тільки як член суспільства, а й як особистість сама по собі. Тому важливим фактором удосконалення суспільства учений вважає виховання в кожному духовної особистості, а головною умовою прогресу, з його погляду, є тверда віра в «образовательную, творческую силу человеческой личности» [11, 58]. Людиною може бути кожен, хто навчився з ранніх років «добре користуватися властивостями душі, якими кожного з нас наділив Бог». Ця думка є спільною і для М. Неплюєва, який вважав людину найвищою цінністю в виховному процесі. «Вы знаете, какая для меня святая любовь, – пише Неплюев, – знаете, что она для меня и воздух, и свет, и жизнь» [8, 394]. «Бог – есть любовь» – ключове положення його релігійно-моральних поглядів. М. Неплюєв, як і М. Пирогов, вважав, що суспільство можна змінити, зробити кращим через духовне удосконалення. А починати потрібно із самопізнання та самовиховання.

Саме тому найважливішим педагогічним принципом для Пирогова та Неплюєва став принцип антропоцентризму. Він дає можливість сприймати цілісно природу і духовний світ людини. Так, Пирогов висуває вимогу «здоровой педагогики, основанной на психологии», яка радить нам «развивать душу человека сообразно с его природой» [12, 30]. Як бачимо, антрополого-педагогічні концепції М. Пирогова та М. Неплюєва поєднують їх гуманістична спрямованість. Сенс виховання педагогами сприймається як сенс самого життя, спрямовується на повагу до трудового народу, його

історії, традицій.

На думку М.І. Пирогова, важливе значення у формуванні духовної людини мають такі якості, як любов, самопізнання, співчуття, чесність та ін. [11, 125]. Що ж стосується М.М. Неплюєва, то наш земляк понад усе поцінує любов, милосердя, мудрість, сміливість, чесність. «Истина, правда, добро, любовь – всё это гораздо более естественно, убедительно и дорого для человека...» [7, 67]. Як бачимо, обидва мислителі і педагоги акцентують увагу, насамперед, на любові. Ця якість була основною в гуманістично-духовній педагогіці М. Пирогова та в гуманно-особистісній парадигмі М. Неплюєва. Поняття ЛЮБОВ увібрало в себе високі ідеї: любов до людини, любов до Батьківщини, любов до природи, любов до Бога-творця. На думку обох мислителів, це почуття вимагає особливої уваги, сили волі, спеціального виховання. «Для самоотверженного служения на дело осуществления добра необходима любовь...» [10, 108]. «Главной целью всех друзей человечества в деле воспитания и должно быть – высвободить любовь из цепей себялюбия, гордости, лени, корысти и рабского страха, сделать любовь устойчивой, логичной, последовательной, торжествующей над всеми препятствиями, дисциплинировать волю любовью, сделать способными на добровольную дисциплину любви ...» [10, 104].

М.І. Пирогов та М.М. Неплюєв вважали, що одним з наймогутніших принципів виховання є власний приклад, бо саме від особистості залежить успіх у справі. «Ищите убедиться в самом главном, – закликає Пирогов, – личности людей, которым вы доверили образование вашего сына. Посредством ли языков и естествоведения совершится общечеловеческое образование вашего сына – все равно, лишь бы сделало его человеком» [12, 58]. М. Неплюєв з цього приводу говорив, що головним фактором соціальних змін є формування у людини «нової свідомості», високоморальних норм поведінки в усіх ситуаціях. Лише за таких умов «нова людина» буде робити те, що їй дозволяє совість. «Для меня нет сомнения, что любовь должна быть основой воспитания, дисциплины, мудрости, святости, всей жизни, всех отношений, организации всех видов труда» [9, 8].

Варто зазначити, що у Миколи Неплюєва, як і у Миколи Пирогова, власна духовно – моральна основа була невіддільною від суспільної.

М.М. Неплюєв головні настанови своєї педагогіки спрямував на людей свого кола – поміщиків, аристократичну еліту суспільства, оселившись в родовому помісті Ямполі і хуторі Воздвиженському, Глухівського повіту, Чернігівської губернії, створивши трудове братство.

«Мне нечего было придумывать форму жизни, – зазначає він, – которая бы наиболее соответствовала

пониманию жизни верующего христианина. Святые Апостолы научили нас тому примером братских общин, этой единственной формы социального строя, которая всецело соответствует братской любви» [8, 65].

Можемо зробити висновок, що М.І. Пирогов та М.М. Неплюєв своїми філософсько-педагогічними поглядами та практичною діяльністю допомагали людям пізнавати себе, свій внутрішній світ, розвивати інтерес до духовного життя, розуміння навколишнього світу. Ці два видатні мислителі пов'язували проблему духовного розвитку особистості з ідеями національного виховання, з гармонією «зовнішньої» і «внутрішньої» людини, становленням творчої натури, де основою духовності є загальнолюдські ідеали і цінності.

Посилання

1. Бердяев Н. А. Дух и реальность // Бердяев Н. А. Философия свободного духа. – М., 1994.
2. Буева Л.П. Духовность и проблемы нравственной культуры // Вопросы философии. – 1996. – № 2. – С. 5.
3. Ильин И.А. Философия как духовное делание. Русская философия. Конец XIX – начало XX века: антология. – СПб., РХГИ, 1993. – С. 467.
4. Каган М.С. Философская теория ценности. – СПб., 1997.
5. Крымский С.П. Контуры духовности. Новые контексты идентификации. – 1992. – № 12. – С. 23.
6. Лосский Н.О. Условия абсолютного добра. – М., 1991.
7. Неплюев Н.Н. Опыт дела любви. – Духовный свет в жизни учителя. Сборник философских статей. – Артёмовск, 2009. – С. 67
8. Неплюев Н.Н. Полн. собр. соч. – СПб., 1902. – Т. 3. – С. 394.
9. Неплюев Н.Н. Трудовое братство и школа его. – СПб., 1900. – С. 8.
10. Неплюев Н.Н. Христианская гармония духа. Психологический этюд. Собрание сочинений. В 3 т. Т.1. – СПб., 2007. – С.104-108.
11. Пирогов Н.И. Чего мы желаем? // Избранные педагогические сочинения. – М., 1985. – С. 125.
12. Пирогов Н.И. Цит. по кн.: Пирогов Н.И. Избранные пед. сочинения. – М., 1952. – С. 58.
13. Ушинский К.Д. Педагогические сочинения Н.И.Пирогова // Собр. соч.: В 11 т. – М.-Л., 1948. – Т. 3. – С. 30.
14. Франк С.Л. Духовные основы общества: Введение в социальную философию. – М., 1992.

Заремская Н.И. Проблема формирования духовности в педагогическом наследии Н. Пирогова и Н. Неплюева

В статье исследуются проблемы содержания и путей формирования духовности в педагогических концепциях Н. Пирогова и Н. Неплюева.

Zarems'ka N.I. The problem of formation the spirituality in M. Pirogov's and M. Neplyeyev's pedagogical heritage

This article investigates the problem of content and ways of forming concepts of spirituality in educational conceptions of M. Pirogov and M. Neplyuyev.